

DIRECȚIILE DE ACTIVITATE A ASISTENTULUI SOCIAL ÎN INSTITUȚIILE PENITENCIARE

Victor MORARU,

doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

Oleg RUSU,

doctorand

RÉSUMÉ

Dans l'article on accentue que la réalisation de la fonction sociale de l'état dans les conditions de la privation de liberté doit se baser sur la thèse que le condamné est une personnalité et pas un objet influençable. En ce qui concerne l'activité de l'assistant social dans le pénitencier on mentionne que son but principal est d'assister les personnes en difficulté par la compréhension, l'évaluation et la solution des problèmes sociaux, étant mis en évidence ses fonctions de base comme: le support juridique, l'assistance psychosociale, la préparation du détenu à la liberté. Finalement l'auteur conclut que l'assistance sociale dans les institutions pénitentiaires doit être examiné en qualité d'activité distincte qui consiste dans la défense des intérêts et des droits du détenu par toutes les méthodes permis par la loi. Mais les mesures d'assistance sociale continuent à être réalisées tenant compte des intérêts d'autres types d'activité coordonnés avec les demandes du régime, les tâches éducatives et celles d'instruction.

Integrarea Republicii Moldova în comunitatea internațională, declararea priorității valorilor general-umane și fixarea lor prin dispoziții constituționale impun o nouă evaluare a organizării și conținutului politicii sociale a statului. Astfel, schimbările social-economice din țara noastră inserează corectivele sale și cu referire la activitatea sistemului execuțional-penal, inclusiv în domeniul său social, abordând drepturile și interesele condamnaților. Soluționarea problemelor create în domeniul realizării drepturilor sociale ale condamnaților permanent necesită o atenție sporită, în special în perioada actuală de tranziție.

În rezultatul măsurilor întreprinse în perioada anilor 2002 – 2008 numărul deținuților aflați în custodia sistemului penitenciar a scăzut de la 10633 la 6830.¹ Reducerea numărului de deținuți se datorează noului concept de politică a statului, orientată spre decriminalizarea legislației, având menirea de a o racorda la cea a statelor europene. Reducerea indicelui a fost atins în rezultatul aplicării Legii nr.278 din 16 august 2004 privind amnistia în legătură cu aniversarea a X-a de la adoptarea Constituției Republicii Moldova, implementării modificărilor legii penale (prin Legea nr. 184 din 29 iunie 2006 privind modificarea și completarea Codului penal, al cărui scop a constat în micșorarea limitelor sancțiunilor pedepselor penale, precum și în majorarea numărului componentelor de infracțiune pentru care pot fi aplicate pedepse alternative detenției). În contextul realizării noului concept de politică punitivă orientată spre decriminalizarea legislației, au fost adoptate legile nr.292 - XVI din 21 decembrie 2007 „Privind modificarea și completarea unor acte

legislative” (inclusiv a Codului penal) și nr.14-XVI din 15 februarie 2008 „Privind modificarea și completarea Codului cu privire la contravențiile administrative”, care vizează circa 1700 persoane condamnate, dintre care pot fi liberate în jurul la 200, celorlalte fiindu-le micșorat termenul de pedeapsă.² De asemenea, în prezent este în derulare executarea Legii nr.188-XVI din 10 iulie 2008 privind amnistia în legătură cu declararea anului 2008 An al Tineretului. Astfel, la situația din 16 ianuarie 2009, conform prevederilor legii nominalizate, au fost eliberați 293 condamnați și la 161 condamnați le-a fost micșorat termenul de pedeapsă.³

Cu toate acestea, în ultimii ani a crescut numărul persoanelor cu termene mari și foarte mari de închisoare, ceea ce duce la sporirea numărului populației penitenciare și se răsfrânge negativ asupra securității penitenciarelor. La fel, este în creștere și numărul deținuților pe viață, de la 55 persoane în anul 2002 la 86 persoane la 1 ianuarie 2009.

Datele statistice demonstrează că populația penitenciară este formată preponderent din tineret sau persoane apte de muncă. La 1 ianuarie 2009, din 5470 condamnați 4025 aveau vârsta cuprinsă între 21 și 40 de ani (circa 73,6%), iar 393 condamnați – între 16 și 21 de ani (circa 7,2%).⁴

În prezent, în cadrul sistemului penitenciar al Republicii Moldova sunt implementate mai multe programe socioeducative. Totuși, mulți condamnați, eliberându-se din locurile de detenție, săvârșesc din nou infracțiuni. Astfel, indicii statistici relevă că din numărul total de condamnați 53% au comis recidivă.⁵

În acest context, considerăm că este necesară reformarea în continuare a bazelor politicii execuționale penale. Instituțiile penitenciare trebuie reformate din perspectiva unor clinici sociale, unde se va desfășura procesul de reeducare (un fel de „tratament social” al deținuților degradați în acest sens) cu participarea activă a diferiților specialiști (inclusiv a asistenților sociali). Experiența statelor străine demonstrează că în țările în care activitățile de reeducare se bazează pe principii umanitariste procentul infracționalității recidive, în special, și nivelul infracționalității, în ansamblu, este cel mai scăzut (spre exemplu, în Suedia, Norvegia, Elveția, Danemarca etc.). Baza științifică a diferitelor direcții ale activității sociale în general este elaborată. Astfel, o bună fundamentare științifică au așa tipuri de activitate socială, cum ar fi lucrul cu invalizii, copiii, vârstnicii, femeile, șomerii și alte categorii de persoane socialmente vulnerabile. Însă, până nu demult, știința nu acorda o atenție cuvenită teoriei asistenței sociale în domeniul penitenciar.

Probabil, atare situație a fost determinată de faptul că mult timp s-a considerat că condamnații nu puteau fi beneficiari ai asistenței sociale, deoarece ei nu erau membri cu drepturi depline ai societății, își ispășeau pedeapsa binemeritată și, ținându-se cont de aceasta, nu erau în drept să apeleze la ajutorul asistenților sociali. Astfel că fenomenul infracționalității se examina de pe pozițiile moralei și emoțiilor, iar societatea privea infractorii drept elemente străine, plasate în afara ei.⁶ Astăzi activitatea asistentului social trebuie să fie orientată anume spre depășirea și prevenirea unor astfel de situații.

Deși Republica Moldova nu poate și nici nu trebuie să copieze modelele politicii sociale ale altor state în privința condamnaților, experiența internațională în acest domeniu rămâne a fi una dintre cele mai importante surse de idei valoroase.

Specialiștii din cadrul sistemelor penitenciare ale diferitelor state în permanență au acordat o atenție sporită ridicării nivelului instruirii generale, obținerii unei specialități solicitate în viitor. Astfel, încă în sec. XIX ei au sesizat necesitatea unei organizări deosebite a acestor domenii ale procesului de corijare. Evident, cu acest lucru nu trebuia să se ocupe gardienii. Era necesară implicarea unor persoane special pregătite, având cunoștințe în domeniul psihologiei, pedagogiei, jurisprudenței, medicinei, dornici de a ajuta persoana aflată în dificultate.

Aspectele sociale ale executării pedepsei au fost abordate încă în anul 1846 la Frankfurt, unde a avut loc Primul congres penitenciar internațional. Astfel, anume cu mijlocul secolului XIX datează începutul istoric

al colaborării penitenciare internaționale, inclusiv în domeniul asistenței sociale acordate deținuților.

Problema resocializării condamnaților, soluționarea problemelor lor sociale sunt examinate în diferite țări ca deosebit de importante în contextul problemelor generale ale societății. Statul modern este extrem de pragmatic, de aceea este nevoit să calculeze dauna morală și materială provocată de activitatea infracțională a cetățenilor săi. Întreținerea instituțiilor penitenciare, precum și a unui număr mare de colaboratori ai structurilor de forță este costisitoare pentru orice stat. De aceea, se dovedește a fi mult mai uman și mai ieftin de a le acorda celor care au greșit încă o șansă și de a-i ajuta să revină în rând cu ceilalți, să devină membri ai societății cu drepturi depline.

Nu va fi o greșală dacă vom considera că nivelul de dezvoltare a organismului social poate fi determinat în dependență de locul care îl ocupă asistența socială și de statutul asistentului social. În sistemele sociale dezvoltate politicienii și funcționarii apelează la ajutorul asistentului social de fiecare dată când se confruntă cu o problemă care nu poate fi soluționată prin metode politice sau administrative, dar care se va lăsa influențată de tehnologiile asistenței sociale. Reieșind din acest criteriu, putem spune că astăzi asistența socială în instituțiile penitenciare din Republica Moldova se află doar la etapa incipientă de dezvoltare.

Necesitatea realizării asistenței sociale ca o formă specială de activitate profesională a apărut la hotarul sec. XIX și XX în mai multe state: SUA, Marea Britanie, Germania, Olanda, Suedia, Franța etc. Răspândirea pe larg a viziunilor umanitariste, democratice, egalitare, precum și intensificarea relațiilor industriale capitaliste în această perioadă, întărirea exploatării, sărăcirea în masă etc. au dus, pe de o parte, la necesitatea, de a apăra drepturile și libertățile angajaților, iar, pe de alta – de a acorda ajutor social săracilor, invalizilor și altor categorii de populație care necesită o susținere deosebită, îngrijire și protecție.

În anii '50 ai sec. XX instituțiile penitenciare și persoanele deținute în ele devin obiectul unei preocupări speciale a organizațiilor de stat, obștești și religioase în întreaga lume. Începând cu anul 1955, sub egida ONU se desfășoară congrese internaționale pentru prevenirea infracțiunilor și tratamentul infractorilor, se elaborează și se adoptă acte normative internaționale ale ONU în domeniul tratamentului condamnaților.

În Ansamblul de reguli minime pentru tratamentul deținuților (precum și în Regulile europene pentru penitenciare) sunt determinate regulile de lucru, inclusiv la acordarea asistenței sociale deținuților. Ele se bazează pe principiile respectării demnității umane, a unui

tratament echitabil al deținuților, asigurării respectului de sine, inspectării cu regularitate a acestora, ocrotirii drepturilor condamnaților și respectării standardelor internaționale.

În acest document internațional se menționează că în tratamentul deținuților nu trebuie să se pună accentul pe excluderea lor din societate, ci, dimpotrivă, pe faptul că ei continuă să facă parte din ea. În acest scop, trebuie să se recurgă, în măsura posibilului, la cooperarea organismelor comunității pentru a ajuta personalul locului de deținere în sarcina sa de reclasare a deținuților.⁷

Astfel, problema extinderii drepturilor la asistență socială față de condamnații la privațiune de libertate avea un caracter global, iar soluționarea ei dicta necesitatea eforturilor comune atât la nivelul comunității internaționale, cât și la nivelul fiecărui stat în parte. Istoria dezvoltării civilizației a condus nu doar la înțelegerea temeinică a tuturor drepturilor cetățenilor, dar și la necesitatea fixării lor în textul documentelor de bază ale celor mai de autoritate organizații internaționale și statale.⁸

În prezent, pentru caracterizarea nivelului de dezvoltare a unui stat în domeniul social se ține cont de:

- volumul alocărilor pentru sfera socială, fondurile extrabugetare și asigurările sociale;
- nivelul de dezvoltare a serviciilor sociale;
- existența și specificul legislației sociale, conținutul bazei normative a sferei sociale.

Desigur, parametrii enumerați în diferite state diferă, fapt care și determină politica socială de stat în general și particularitățile asistenței sociale acordate diferitelor categorii de populație în diferite state, inclusiv deținuților.

În privința condamnaților minori, conținutul asistenței sociale se completează cu scopuri suplimentare, cum ar fi: asigurarea tutelei, protecția, instruirea și pregătirea profesională în vederea acordării ajutorului, astfel încât aceștia să aibă un rol util în societate.⁹ Prin urmare, asistența socială acordată minorilor în instituțiile penitenciare trebuie să contribuie nu doar la resocializarea lor, dar și să asigure dezvoltarea armonioasă a minorului, care nu ar ceda în calitatea dezvoltării semenilor săi din mediul deschis.

Atingerea scopurilor suplimentare prin asistența socială acordată minorilor care își ispășesc pedeapsa în instituțiile penitenciare se realizează ținându-se cont de statutul special al acestora. Procesul dat are loc în două direcții:

- asigurarea drepturilor sociale firești (tutela, drepturi și înlesniri suplimentare, măsuri cultural-sportive etc.);
- obținerea unor noi drepturi pentru minori (privind instruirea, obținerea profesiei, dreptul de a încheia căsătorie etc.).

Documentele de bază care reglementează statutul juridic al deținuților minori, precum și asistența socială acordată lor în timpul ispășirii pedepsei penale privative de libertate sunt:

- *Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing)*, adoptate de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 40/33 din 29.11.1985;

- *Regulamentul ONU pentru prevenirea delicvenței juvenile (directivele de la Riyadh)*, adoptat prin Rezoluția Adunării Generale a ONU nr.45/112 din 14.12.1990;

- *Regulile ONU pentru protecția tinerilor privați de libertate* adoptate prin Rezoluția Adunării Generale a ONU nr.45/113 din 14.12.1990.

Normele, standardele și regulile internaționale, determinând direcțiile de bază ale asistenței sociale, nu evidențiază asistența socială ca o direcție independentă a politicii execuțional-penale a statului. La acestea se referă: tratamentul deținuților, munca lor, deservirea medicală, pregătirea profesională, relațiile socialmente utile cu rudele și cu comunitatea. Toate acestea trebuie să cultive la condamnat aptitudini de a trăi de sine stătător în societate după liberare.

Atingerea acestor scopuri este pusă în sarcina specialiștilor dintr-un domeniu sau altul, în dependență de specializare. Ei însă nu activează în cadrul instituției penitenciare în calitate de asistenți sociali. Cu siguranță, participarea lor în procesul de corijare a deținuților și ajutorul acordat de ei condamnaților pe un spectru larg de relații sociale (organizaționale, etice, profesionale, juridice etc.) sunt destul de importante. Totuși, nu putem să-i identificăm drept asistenți sociali „veritabili”.

În pct.1 și 2 ale art.49 al Ansamblului de reguli minime ale ONU pentru tratamentul deținuților se enumeră statele de personal pentru instituțiile penitenciare. În această listă profesorii școlilor generale și instructorii tehnici, psihiatrii, psihologii sunt enumerați de rînd cu asistenții sociali.

Prin urmare, asistentul social are un statut juridic special – aceasta este o profesie aparte, al cărei obiect de activitate rezidă în realizarea sarcinilor sale specifice în contextul politicii execuțional-penale.

Articolul 61 al aceluiași Regulii specifică funcțiile asistentului social în fiecare instituție penitenciară:

- menținerea sau ameliorarea relațiilor deținuților cu familia;
- menținerea sau ameliorarea relațiilor cu autoritățile sociale care îi pot fi folositoare;
- salvagardarea, în măsura compatibilă cu legea și pedeapsa de executat, a drepturilor referitoare la interesele civile;

- apărarea drepturilor sociale și a altor drepturi ale deținuților.

O astfel de tratare a asistenței sociale și a funcțiilor asistentului social în instituțiile penitenciare a favorizat abordarea diferită a acestor noțiuni în politica execuțional-penală a diferitelor state.

Recomandările actelor internaționale și a regulilor asistenței sociale vizând atât condamnații minori, cât și pe cei maturi, trebuie să constituie o parte a sistemului de drept și a politicii sociale a fiecărui stat, inclusiv a Republicii Moldova, ținându-se cont de condițiile social-economice, precum și de particularitățile etnice, religioase și cultural-istorice.

O cerință obligatorie a comunității internaționale față de asistența socială este organizarea efectivă a procesului de resocializare, și anume: acordarea ajutorului în organizarea măsurilor culturale și instructive, consultarea deținuților în problemele juridice, acordarea ajutorului în căutarea unui loc de muncă și de trai după liberare, explicarea unor întrebări ce țin de religie etc. Astfel, Ansamblul de reguli minime ale ONU pentru tratamentul deținuților prevede că „trebuie să se țină seama, chiar de la începutul condamnării, de viitorul deținuțului după punerea acestuia în libertate”.¹⁰

Cele menționate mai sus ne permit să concluzionăm că comunitatea internațională examinează personalitatea condamnatului la privațiune de libertate nu doar în contextul atingerii scopurilor pedepsei penale, dar și în cel social, adică în contextul asigurării necesităților sociale firești și creării condițiilor pentru obținerea unor drepturi suplimentare.

Confirmând atașamentul față de principiile și normele de drept internațional și tendința spre respectarea drepturilor omului, Parlamentul RSSM prin Hotărârea nr.217-XII din 28 iulie 1990 a proclamat aderarea RSSM la Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată de Adunarea Generală a ONU la 10 decembrie 1948 și a ratificat Pactele internaționale „Cu privire la drepturile civile și politice” și „Cu privire la drepturile economice, sociale și culturale” adoptate de către Adunarea Generală a ONU la 19 decembrie 1966. La 24 iulie 1997 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Hotărârea nr.1298-XIII despre ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950, precum și a unor protocoale adiționale la această Convenție. Ulterior, au fost ratificate un șir de alte acte internaționale care reglementează standardele de bază ale drepturilor omului în domenii aparte, cum ar fi drepturile copilului, drepturile femeilor, refugiaților, minorităților naționale, precum și un număr mare de convenții ale Organizației Internaționale a Muncii (OIM). Republica Moldova în-

treprinde măsuri pentru ca legislația națională și practica respectării drepturilor omului în țară să corespundă standardelor și normelor cuprinse în documentele adoptate de ONU, Consiliul Europei, OSCE.

Totodată, asistența socială nu poate fi realizată cu succes fără o reglementare prin cadrul normativ al statului. Drept bază juridică a activității asistenților sociali pot fi numite următoarele acte: *Constituția Republicii Moldova*¹¹; *Legea asistenței sociale*¹²; *Legea cu privire la sistemul penitenciar*¹³; *Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova privind aprobarea Planului de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008, nr.415-XV din 24.10.2003.*

Un act important în această direcție este și Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1624 din 31 decembrie 2003, prin care a fost aprobată *Concepția reformării sistemului penitenciar și Planul de măsuri pe anii 2004-2020 pentru realizarea Concepției reformării sistemului penitenciar*, cu modificările și completările ulterioare.

Bazele juridice ale asistenței sociale acordate deținuților se conțin și în *Codul de executare al Republicii Moldova*,¹⁴ precum și în *Statutul executării pedepsei de către condamnați*.¹⁵

De asemenea, putem menționa și Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1353 din 20.12.05 despre aprobarea *Regulamentului privind modul de plată a indemnizației unice pentru persoanele eliberate din locurile de detenție.*

Temeiuri legale pentru asistența socială se conțin și în unele acte departamentale, cum ar fi Ordinul DIP nr.124 din 18 iunie 2007 despre aprobarea *Regulamentului Serviciului socioeducativ și probațiune.*

Ținem să menționăm că legislația execuțional-penală actuală a Republicii Moldova, în general, corespunde cerințelor formulate în Ansamblul de reguli minime ale ONU pentru tratamentul deținuților și în alte acte internaționale. Unul dintre primii pași în acest sens a fost adoptarea la 24 decembrie 2004 (în aplicare de 1 la iulie 2005) a noului Cod de executare al Republicii Moldova. Printre avantajele actualului Cod de executare față de precedentul Cod de executare a sancțiunilor de drept penal din 22 iunie 1993¹⁶ se numără și cel că în el se ține cont de regulile de bază ale executării pedepsei și tratamentului condamnaților prevăzute de actele normative internaționale.

Următorul aspect important al problemei: în ce mod prevederile actelor internaționale în domeniul asigurării asistenței sociale a deținuților au o influență directă asupra reglementării juridice a statutului deținuților în țara noastră?

Pentru prima dată, Codul de executare al Republicii Moldova din 2004 prevede o normă despre corelația dintre dreptul execuțional penal național și normele internaționale. Astfel, art.162 alin.(3) CE prevede că legislația execuțional-penală se aplică în conformitate cu Constituția Republicii Moldova și cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte. Dacă există neconcordanțe între reglementările tratatelor internaționale în domeniul drepturilor și libertăților fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și prevederile acestui Cod, prioritate au reglementările tratatelor internaționale.

Astăzi legislația execuțional-penală a Republicii Moldova are drept scopuri protecția drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanei, precum și acordarea de ajutor condamnaților la adaptarea lor socială.¹⁷ Sunt stabilite, prin lege, drepturile fundamentale ale condamnatului,¹⁸ este stabilită participarea asociațiilor obștești, partidelor politice, organizațiilor necomerciale, reprezentanților mass-media ca modalitate de resocializare a deținuților¹⁹ etc.

Concepția reformării sistemului penitenciar pe anii 2004-2020 prevede că „procesul constituirii unui stat democratic și de drept impune reformarea radicală a politicii lui în domeniul punerii în executare a pedepselor de drept penal, precum și soluționarea mai multor chestiuni ce țin de combaterea elementelor criminale și învingerea dificultăților din sfera socială. Astfel, printre scopurile reformării sistemului penitenciar se numără crearea condițiilor decente de detenție întru respectarea normelor internaționale, precum și reformarea procesului de educare a condamnaților și resocializarea lor.”²⁰

Observăm astfel că asistența socială și ajutorul social, ca componente ale asigurării sociale în Republica Moldova, urmând prevederile internaționale, sunt fixate prin lege ca un compartiment al politicii sociale. Însă, din cauza unor probleme de ordin economic și organizatoric, politica socială în privința condamnaților rămâne a fi realizată doar parțial.

Astfel, actualmente circa 80% din clădirile și edificiile instituțiilor penitenciare sunt vechi, iar unele construcții capitale ale acestora se află în stare avariată. Încăperile în care se întrețin deținuții nu corespund normelor sanitaro-igienice și condițiilor climaterice, precum și normelor de spațiu, de iluminare, de aerisire și regimurilor temperaturilor de încălzire. Din cauza insuficienței de mijloace financiare, timp de peste 15 ani nu s-au efectuat reparații capitale.

Pe parcursul a mai multor ani alimentația deținuților este insuficientă. Conform legislației în vigoare, pentru asigurarea normei minime zilnice de alimentare

a unui deținut sunt necesari circa 14 lei, însă, reieșind din Planul de finanțare a DIP pe perioada anului 2008, pentru alimentare s-a alocat 6,62 lei, ceea ce constituie circa 48% din necesități. Astfel, insuficiența mijloacelor financiare la acest compartiment a provocat asigurarea la nivel scăzut a penitenciarelor cu produse din carne, pește, cu lactate etc.²¹

Hrana insuficientă, cu valoarea calorică scăzută, lipsa condițiilor necesare de trai, prevăzute de legislația internațională și cea națională (limitarea livrării apei potabile, energiei electrice, căldurii, asigurarea insuficientă cu lenjerie de pat etc.) și asistența medicală la un nivel extrem de scăzut sunt calificate de Comitetul european pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante (CPT) ca o formă de tortură. Despre situația critică din sistemul penitenciar al Republicii Moldova s-a vorbit, în repetate rânduri, în hotărârile Parlamentului, în rapoartele Centrului pentru drepturile omului din Moldova, precum și în rapoartele altor instituții și organizații naționale și internaționale.²² În ele se menționează că insuficiența mijloacelor nu permite de a asigura condiții de detenție ale condamnaților în corespundere cu cerințele legislației Republicii Moldova și ale normelor de drept internațional. S-a menționat, de asemenea, că obligațiunile asumate odată cu aderarea la Consiliul Europei de a crea condiții adecvate de detenție a condamnaților în penitenciare și de a respecta drepturile lor în perioada ispășirii pedepsei, inclusiv a drepturilor la muncă și sociale, nu se îndeplinesc.

Așadar, activitatea desfășurată de către asistentul social a devenit astăzi o necesitate, deoarece grupul de deținuți rămâne a fi apreciat ca unul dintre grupurile socialmente vulnerabile, ceea ce presupune o asistență specializată a categoriei date de cetățeni.

În vederea soluționării anumitor probleme de ordin social, persoanele din libertate pot solicita ajutorul direct al anumitor specialiști. De acest ajutor nu pot însă beneficia și cei care își ispășesc pedeapsa în locurile de detenție, una dintre sursele ce mai păstrează relația acestora cu societatea fiind asistența socială de care beneficiază persoanele date.

Activitatea asistentului social din penitenciare are specificul său datorită complexității pe care o prezintă. Afară de acordarea consultațiilor privind problemele sociale, ea presupune asigurarea respectării drepturilor deținuților, organizarea procesului de resocializare și ameliorare a capacității de reintegrare socială a acestuia.

Vorbind despre activitatea asistentului social în penitenciar, trebuie să menționăm că scopul principal al acestuia este asistarea persoanelor aflate în dificultate

prin înțelegerea, evaluarea și soluționarea problemelor sociale. Toate acțiunile întreprinse de asistentul social sunt îndreptate spre realizarea intereselor deținutului. El va asigura accesul deținutului la informații și servicii, va implica deținutul în procesul de luare a deciziilor, va respecta demnitatea individului, unicitatea și valoarea fiecărei persoane.

Asistența socială acordată în penitenciar este importantă prin faptul că ea poartă un caracter universal, fapt care permite examinarea corectă a problemei fiecărui beneficiar și găsirea soluției optime de depășire a ei, ceea ce nu poate s-o facă nici psihologia, care examinează doar aspectele psihologice, nici dreptul, care examinează doar latura juridică a problemei. Asistența socială permite de a vedea întreg spectrul de condiții necesare pentru a ajuta clientul.

În exercitarea funcțiilor sale, alături de principiile fundamentale ale profesiei (justiția socială, confidențialitatea, toleranța, integritatea persoanei), asistentul social, ocupat cu munca în cadrul instituțiilor penitenciare, se va conduce de unele principii specifice, și anume:

✓ *principiul umanismului*, potrivit căruia orice deținut are posibilitatea să trăiască conform normelor sociale. Acest principiu fundamentează procesul de învățare a experiențelor prosociale de către individ, sistemul de relații sociale, formele social-pozitive de comportament necesare pentru un trai decent în cadrul societății, el implică recunoașterea valorilor personale și respectarea propriei demnități. Acest principiu este un instrument de bază în realizarea activității asistentului social;

✓ *principiul legalității*, care prevede respectarea drepturilor și a obligațiilor deținuților, determinate de condițiile de detenție. De cele mai multe ori, aplicarea acestui principiu în activitatea cu deținuții poartă un caracter declarativ, sarcina asistentului social fiind asigurarea aplicării lui efective.

În practica de lucru a asistentului social din penitenciar s-au evidențiat câteva funcții de bază, cum ar fi:

1) *suportul juridic*. Asistentul social va urmări:

- respectarea în penitenciar a drepturilor deținutului;
- restabilirea relațiilor deținutului cu familia și rudele;
- procesul de asigurare materială a deținutului;
- asistarea la rezolvarea problemelor financiare;
- perfectarea actelor de identitate;
- asigurarea cu pensii pentru atingerea limitei de vârstă, a pensiilor de invaliditate;
- organizarea procesului de instruire școlară și profesională;

- organizarea programelor de alfabetizare;
- planificarea procesului de reeducare și reintegrare a deținutului, elaborarea strategiei de lucru;
- implicarea deținutului în muncă (după posibilitate);
- implementarea programelor socioeducative. Toate aceste funcții se vor executa în conformitate cu legislația în vigoare;

2) *asistența psihosocială*. Orice problemă de ordin social comportă suferințe psihologice. Asistentul social trebuie să posede cunoștințe și abilități în vederea desfășurării consilierii psihologice individuale și de grup, precum și a programelor de intervenție, astfel încât să mențină sănătatea psihică a deținutului și să susțină relațiile sociale pozitive ale acestuia, ceea ce va permite persoanelor private de libertate să fie responsabile de propriile acțiuni, să-și analizeze adecvat comportamentul, gândurile și emoțiile, să-și construiască și să urmeze un sistem de valori etc.;

3) *pregătirea deținutului pentru liberare*. Această funcție este estimată ca fiind una de bază, deoarece de modul de organizare a ei va depinde succesul reintegrării în societate a persoanelor ce se liberează din locurile de detenție. Trebuie să menționăm că procesul de reintegrare urmează a fi organizat din prima zi de detenție și realizat cu o intensitate mai mare în ultimele luni ale termenului de ispășire a pedepsei. Doar în astfel de condiții va putea fi asigurată eficiența acestui proces. La această etapă finală, asistentul social se va preocupa de următoarele probleme:

- implementarea programelor de pregătire pentru liberare;
- asigurarea deținutului cu loc de muncă și de trai (după posibilitate);
- implicarea organizațiilor neguvernamentale și religioase în scopul reeducării și reintegrării categoriei date în societate.²³

Urmărind funcțiile asistentului social din penitenciar enumerate *supra*, putem observa că unele din ele sunt proprii numai asistenței sociale, altele sunt la hotarul între asistența socială și cea juridică, între lucrul educativ și de instruire, făcând parte din domeniul psihologiei și al psihiatriei.

În aceste condiții, un rol important în realizarea funcțiilor enumerate îl au calitățile personale și profesionale ale asistentului social. Aceste calități vor fi valorificate prin înnoirea și îmbunătățirea cunoștințelor și deprinderilor, prin aplicarea noilor metode de lucru, prin schimbul de experiență.

Realizarea tuturor acestor funcții este foarte dificilă în cazul când un penitenciar cu un număr relativ mare de deținuți are doar un singur asistent social. Deoarece

specialistul nu reușește fizic să acopere acest volum mare de lucru, de multe ori funcțiile pe care le îndeplinește sunt realizate doar parțial.

O particularitate a asistenței sociale acordată în penitenciar constă în faptul că ea este reglementată de norme juridice în corespundere cu legislația penală și execuțional-penală a Republicii Moldova, în timp ce celelalte direcții ale asistenței sociale se bazează, în special, pe legislația civilă, administrativă și cea socială. De aceea, la pregătirea asistenților sociali pentru activitatea în sistemul penitenciar va trebui să se țină cont anume de acest fapt. Astfel, urmează a fi elaborate programe speciale de instruire, în care accentul să fie pus pe cunoștințele juridice ale viitorilor asistenți sociali.

Cum am menționat mai sus, procesul de resocializare a deținutului începe odată cu intrarea acestuia pe poarta penitenciarului, adică din prima zi de detenție, și are o intensitate mai mare în ultimele luni. Aceste două etape, perioada de acomodare a deținutului la condițiile de detenție și pregătirea pentru liberare, necesită implicarea cât mai activă a asistentului social.

Odată ajuns în instituția penitenciară, deținutul este supus unei investigații generale, la care ia parte și asistentul social. Determinarea problemelor sociale specifice fiecărui deținut este realizată în carantină, atunci când asistentul face cunoștință cu persoana și întreține o convorbire inițială cu aceasta. De obicei, în cadrul acestei întâlniri, fie individuală sau de grup, asistentul social informează deținuții despre serviciile pe care le poate acorda și specificul problemelor pe care le poate soluționa împreună cu condamnatul. În general, lucrul cu deținutul poate fi realizat doar în cazul când se cunosc nevoile deținutului, pentru influențarea comportamentului său, realizarea procesului de reeducare și soluționare a problemelor sociale. Toate acestea necesită studierea fiecărui caz în parte, pentru elaborarea unui plan de intervenție care va fi realizat pe parcursul ispășirii pedepsei.

În această etapă, care presupune comunicarea cu deținutul, asistentul social va transmite informații utile, va evalua deținutul, stabilind modul de comunicare cu acesta. Asistentul social se va conduce după anumite criterii de realizare a unei comunicări eficiente:

- deținutul poate fi evaluat pe baza abilităților de comunicare, în cazul când aceasta este realizată într-un mediu benefic, netensionat;
- modul de comunicare va fi stabilit în funcție de caracteristicile psihosociale ale subiecților;
- va fi transmisă doar informația care se bazează pe date reale și verificabile;
- informația trebuie să fie clară, în funcție de nivelul de inteligență al deținutului.

Pentru colectarea datelor despre deținut asistentul social poate folosi următoarele tehnici:

- studierea dosarului personal al deținutului;
- interviul;
- interviuarea membrilor familiei deținutului;
- discutarea cazului cu alți specialiști (medicul, psihologul, șeful de sector);
- informația trebuie preluată din surse sigure și competente.

Orientându-se după datele generale despre deținut, care au fost acumulate, asistentul social poate programa procesul de asistență socială pe întreaga etapă a detenției.

Asistentul social este cea mai potrivită persoană care poate planifica reeducarea deținutului. El este o persoană neutră care nu joacă rolul de supraveghetor, nu poartă anumite responsabilități privind aprecierea comportamentului deținutului, nu controlează și nu trage la răspundere, ceea ce presupune o relație mai deschisă cu deținuții. Dacă șeful de sector trebuie să fie mai mult un supervisor și să asigure un trai liniștit pentru deținuți, având o funcție mai mult sau mai puțin de conducere, asistentul social va fi doar specialistul ce poate soluționa anumite probleme cu care se confruntă deținutul.²⁴

Având în vedere cele relatate, putem evidenția următoarele trăsături caracteristice ale asistenței sociale acordate în instituțiile penitenciare:

- este desfășurată în interiorul organismelor sociale cu un nivel înalt de închidere și izolare;
- beneficiarii ai asistenței sociale sunt persoanele cu un indice scăzut al bunăstării sociale și cu o agresivitate sporită;
- este desfășurată în condițiile luptei între două concepții etico-juridice ireconciliabile;
- este indisolubil legată de executarea pedepsei penale, având, în esență, aceleași scopuri finale ca și această instituție social-juridică;
- nu trebuie să fie întreruptă odată cu executarea deplină a pedepsei, deoarece fostul deținut necesită resocializare și adaptare la regulile și normele lumii externe;
- spre deosebire de alți colaboratori ai personalului penitenciar, asistentul social exercită un rol special. El nu este doar un intermediar între putere și cetățean, ci poartă în sine misiunea de mediator între filosofia punitivă și filosofia ostilă ei a lumii criminale, impunând aceste antagonisme să caute puncte de tangență socialmente convenabile.²⁵

În temeiul celor relatate, putem conchide că asistența socială în instituțiile penitenciare trebuie să ocupe un loc aparte; ea nu trebuie examinată ca parte

componentă a căreia activități, ci în calitate de activitate distinctă, care constă în apărarea intereselor și drepturilor deținutului prin toate metodele permise de lege. Însă, măsurile de asistență socială urmează a fi realizate ținându-se cont de interesele altor tipuri de activitate, fiind corelate cu cerințele regimului, sarcinile educative și cele de instruire.

În aceste condiții, asistența socială a condamnaților este un element al funcției sociale a statului realizată în toată complexitatea conținutului și formei sale. Realizarea funcției sociale în condițiile privării de libertate trebuie să se bazeze pe teza că condamnatul este o personalitate și nu doar un obiect de influențare, de aceea în procesul realizării ei trebuie să ținem cont de cercetările în domeniul pedagogiei, psihologiei, sociologiei dreptului, adică să ne bazăm pe realizările în domeniul științelor conexe cu cele juridice.

Astfel, motivarea teoretico-juridică a realizării funcției sociale a statului – de protecție socială a condamnaților – este o necesitate obiectivă, condiționată de oportunitatea consolidării unei societății cu o organizare socială unitară.

Note:

¹ Informația privind numărul de deținuți în sistemul penitenciar; situația la data de 01.01.2009 // <http://www.penitenciar.gov.md/ro/statistica.html>

² Notă informativă privind activitatea sistemului penitenciar al Republicii Moldova în primele 6 luni ale anului 2008, DIP 2008.

³ Notă informativă privind activitatea sistemului penitenciar al Republicii Moldova în anul 2008 și obiectivele ce urmează a fi realizate în anul 2009, DIP, 2009.

⁴ Informația privind numărul de deținuți în sistemul penitenciar; situația la data de 01.01.2009 (Caracteristica după vârstă) // <http://www.penitenciar.gov.md/ro/statistica.html>

⁵ Informația privind numărul de deținuți în sistemul penitenciar; situația la data de 01.01.2009 (Caracteristica după numărul antecedentelor penale) // <http://www.penitenciar.gov.md/ro/statistica.html>

⁶ *A se vedea:* Г.Й. Шнайдер. *Криминология* / Под. ред. Л.О. Иванова. Перевод с немецкого. – Москва: Прогресс-Универс, 1994, p.502.

⁷ *Ansamblul de reguli minime ale ONU pentru tratamentul deținuților*, adoptate prin Rezoluția din 30.08.1955 de primul Congres al Națiunilor Unite pentru prevenirea crimei și tratamentul delincvenților, desfășurat la Geneva în 1955, art.61 // Culegere de acte normative naționale și internaționale în domeniul penal // Revista de Științe Penale (Supliment 2007). – Chișinău: Cartea juridică, 2007, p.10-24.

⁸ *A se vedea:* Г.Д. Долженкова. *Международное пенитенциарное сотрудничество в области социального обеспечения осужденных к лишению свободы* // Журнал российского права, 2001, nr.3, p.122-131.

⁹ *Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing)*,

adoptate de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 40/33 din 29.11.1985, art.26.1 // Culegere de acte normative naționale și internaționale în domeniul penal // Revista de Științe Penale (Supliment 2007). – Chișinău: Cartea juridică, 2007, p.51-69.

¹⁰ *Ansamblul de reguli minime ale ONU pentru tratamentul deținuților*, adoptate prin Rezoluția din 30.08.1955 de primul Congres al Națiunilor Unite pentru prevenirea crimei și tratamentul delincvenților, desfășurat la Geneva în 1955, art.80 // Culegere de acte normative naționale și internaționale în domeniul penal // Revista de Științe Penale (Supliment 2007). – Chișinău: Cartea juridică, 2007, p.10-24.

¹¹ *Constituția Republicii Moldova*, din 29.07.1994, în vigoare de la 27.08.1994, Cap. II // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1.

¹² *Legea asistenței sociale nr.547-XV* din 25.12.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.42-44/249.

¹³ *Legea Republicii Moldova cu privire la sistemul penitenciar*, nr.1036 din 17.12.1996 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.15/154.

¹⁴ *Codul de executare al Republicii Moldova*, nr.443-XV din 24.12.2004, în vigoare din 01.07.2005, art.33-36, 38, 55 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.34-35/112.

¹⁵ *Statutul executării pedepsei de către condamnați*, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.583 din 26.05.2007, Secțiunea 33-36, 38, 55 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.91-94/676.

¹⁶ *Codul de executare a sancțiunilor de drept penal*, nr.1524-XII din 22.06.93 // Monitor, 1994, nr.1/1 (abrogat).

¹⁷ *Codul de executare al Republicii Moldova*, nr.443-XV din 24.12.2004, în vigoare din 01.07.2005, art.162 alin.(3) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.34-35/112.

¹⁸ *Ibidem*, art.166.

¹⁹ *Statutul executării pedepsei de către condamnați*, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.583 din 26.05.2007, Secțiunea 34 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.91-94/676.

²⁰ *Concepția reformării sistemului penitenciar și Planul de măsuri pe anii 2004-2020 pentru realizarea Concepției reformării sistemului penitenciar*, aprobată prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1624 din 31.12.2003, cap. I, II // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.13.

²¹ *Notă informativă privind activitatea sistemului penitenciar pe parcursul anului 2008 și obiectivele ce urmează a fi realizate în anul 2009*, DIP, 2009.

²² *Raportul Comitetului european pentru prevenirea torturii și pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante (CPT) din 16 februarie 2006, în urma vizitei efectuate în Moldova la 20-30 septembrie 2004* // <http://www.lhr.md/rapoarte/do/cpt/raport.cpt.2004.pdf>; *Raport pe țară realizat de Departamentul de Stat al SUA din 11 martie 2008 cu privire la practicile în domeniul drepturilor omului în Moldova în anul 2007* // <http://www.lhr.md/rapoarte/do/usa/raport.sua.2007.doc>; *Raportul Amnesty International 2007 cu privire la situația drepturilor omului în Moldova în 2006* // <http://www.lhr.md/rapoarte/do/raport.amnesty.intern.2007.doc>; *Raportul Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova, privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2007* // <http://www.lhr.md/rapoarte/do/cdom/raport.cdom.2007.doc>

²³ *Pregătirea pentru liberare a deținuților*: Ghid practic / Col. de autori: A. Vulpescu, N. Canțer, D. Postu, Iu. Adam. IRP. – Chișinău, 2007, p.18.

²⁴ *Ibidem*, p.31.

²⁵ *A se vedea:* Ю.Бирюков. *Роль, место и задачи социальной работы в пенитенциарных учреждениях* // Материалы Всероссийской научно-технической конференции (Мурманск, 16-29 апреля 2002 г.). – Мурманск: МГТУ, 2002, p.58-61.